

Socialinis virsmas naujųjų laikų Europoje jūrinio visuomenės mentaliteto ugdymo požiūriu

Saulius Lileikis

Lietuvos aukštoji jūreivystės mokykla, I. Kanto g. 7, 92123 Klaipėda, s.lileikis@lajm.lt

Anotacija. Straipsnyje aptariamas socialinis virsmas naujųjų laikų Europoje, siekiant atskleisti ryškesnius ideologinio, technologinio ir edukacinio poveikio jūriniam visuomenės mentalitetui parametrus. Analizuojama socialinio virsmo ideologinė problematika, charakterizuojama technologinio ugdymo probleminė linija, atskleidžiamos jūrininkų rengimo idėjos aukštojo mokslo kontekste. Taikyti pagrindiniai teorinio, retrospekcinio, aprašomojo tyrimo metodai: analizė, lyginimas, euristinė analizė, interpretacija, sintezė. Tyrime laikomasi visybiško asmenybės ugdymo paradigmos kaip metodologinės nuostatos, kuri pagrindžia integralios asmenybės sampratą ugdant jūrinį mentalitetą, internalizuojant istoriškai reikšmingą jūrinę kultūrą.

Esminiai žodžiai: *jūrinis mentalitetas, naujieji laikai, ideologija, technologija, aukštasis mokslas.*

Įvadas

Visuomenės jūrinio mentaliteto ugdymas jūrinėje valstybėje pasižymi ilgesne ar trumpesne istorine tradicija. Europiniu požiūriu ugdomoji jūrinio mentaliteto raida, kuri iš dalies susijusi su Lietuva, nėra vienalytė ir nuosekli. Europos, ypač Lietuvos, marinistikos moksle pasigendama socialinio konteksto tyrimų jūrinio mentaliteto formavimo požiūriu.

Jūrinis mentalitetas suvokiamas kaip su jūra susijusių gyvenseną veikianti mąstyse-na bei giluminė socialinė jausena, kuri reiškiasi iš kartos į kartą perduodama istorine tradicija, papročių kultūra bei profesinių sprendimų įsisąmoninimo procesų raida, pri-

klausoma nuo globalesnių ideologinių pokyčių, virsmų, visuomenės kultūrinių šuolių bei nuosmukių.

Ypatingas socialinis virsmas Europoje – tai naujųjų laikų ideologinę bei technologinę kryptį paveikusių protestantizmo XVI–XVII a. išplitimas, kuris neišvengiamai prisidėjo prie šių laikų aukštojo mokslo raidos Europoje tendencijų. Šio virsmo naujųjų laikų Europoje mokslinė problematika, jungiant jūrinio mentaliteto ugdymui aktualius – ideologinį, technologinį ir aukštojo mokslo – aspektus, paprastai nėra tiriama. Su jūra susijusiuose socialiniuose moksluose labiau aktualizuojama lyderystė, tačiau lyderystės tyrimai retai siejami su psichosocialiai ir profesiskai vertingos – integralios – asmenybės visybišku, vertybiškai turtingu ugdymu.

Atskirai protestantiškojo mentaliteto ideologinis bei socialinis poveikis plačiai tiriama (Lortz, 1992; Braunstein ir Phan, 2001; Durkheim, 2002; Weber, 2005; Daugirdas, 2006 ir kt.). Naujųjų laikų visuomenės jūrinio mentaliteto ugdymo tiesioginių kritiškų tyrimų, susijusių su technologijų taikymu ir tęstine šiuolaikinio aukštojo mokslo politika, aptikti nepavyko. Tačiau jūrinis mentalitetas ir jo ugdymo socialiniai pokyčiai nėra šalutiniai. Jūra gali būti kaip socialinė ideologija ir tam tikras visuomenės požiūrio gilumo bei platumo natūralus indikatorius, panašiai kaip filosofijos vieta aukštajame moksle sudarant asmenybės laisvės ir paties aukštojo mokslo misijos vertybinį rodiklį.

Gana daug yra su jūrinio mentaliteto problematika tiesiogiai nesusijusių socialinių, humanitarinių ir medicinos mokslų atstovų, kurie analizuoja technologijų poveikį, teikia edukacinės-vertybinės jų reikšmės vertinimą, kelia aukštojo mokslo situacijos problemas (Habermas, 1971; Girnius, 1998; Šaulauskas, 1999; Spitzer, 2005; Sicking, 2008; Duoblienė, 2010; Pukelis, Pileičikienė, 2012 ir kt.).

Tiesiogiai jūrinį visuomenės mentalitetą aktualizuojančių kompleksinių tyrimų aptinkama mažai. Galima rasti tik vieną kitą istorinių, sociologinių, mitologinių, geografinių, edukologinių tyrimų veikalą (Corbin, 1994; Žaromskis, 2001; Beresnevičius, 2002; Kaufmann, 2006; Schmid-Höhne, 2006; Tenzer, 2007; Lileikis, 2011, 2015). Todėl tikslinga trumpai aptarti ryškesnius socialinio virsmo naujaisiais laikais brožus, kurie ilgainiui turėjo įtakos protestantiškosios šiaurinės Europos visuomenės dalies mentaliniam santykiui su jūra, socialiniu švietimu bei technologijomis, kartu integruojant šiuolaikinio jūrininkų rengimo aukštajame moksle momentus.

Tyrimo **objektas** – socialinis virsmas naujųjų laikų Europoje.

Darbo **tikslas** – atskleisti ryškesnius socialinio virsmo ideologinio, technologinio ir edukacinio poveikio jūriniam visuomenės mentalitetui parametrus.

Tyrimo **uždaviniai**:

1. Aptarti socialinio virsmo ideologinę problematiką.
2. Charakterizuoti technologinio ugdymo probleminę liniją.
3. Atskleisti jūrininkų rengimo idėjas aukštojo mokslo kontekste.

Pagrindiniai tyrimo **metodai**: analizė, lyginimas, euristinė analizė, interpretacija, sintezė.

Tyrimo **tipas:** teorinis, retrospekcinis, aprašomasis.

Metodologinė nuostata – visybiško ugdymo paradigma, kuri orientuoja ugdyti visas asmenybės galias, atsižvelgiant į visus – biologinius, psichologinius, dvasinius – jos poreikius horizontaliuoju ir vertikalioju žmogaus būties lygmeniu (Jovaiša, 2001). Jūrinio visuomenės mentaliteto ugdomoji raida visybiškai pagrįsta integralios asmenybės formavimo samprata, įvertinant turtingos bei istoriškai reikšmingos jūrinės kultūros internalizacijos prasmę.

Socialinio virsmo ideologinė problematika

Ideologiškai susiklostė, kad jūrininkų rengimo modernizavimo, o kartu – tam tikro visuomenės jūrinio mentaliteto pažangą Europoje darė protestantiškosios konfesijos šalys, kurios išsidėsčiusios senojo žemyno šiaurinėje dalyje. Galima atsekti reikšmingą protestantizmo ir jūreivystės iškilimo sąsają, paženklinant terminu „superintendentas“ (lot. *superintendes* – vyriausiasis prižiūrėtojas), kuriuo solidžiuose žodynuose ir protestantiškų šalių visuomenėse paprastai pirmiausia nurodomas vadovaujantis protestantų dvasininkas (maždaug atitinkantis katalikų vyskupą), greta pristatant švietimo departamento, laivo ar uosto atitinkamo lygio prižiūrinčio vadovo pareigybę.

Mokyklinio švietimo požiūriu protestantizmo įsigalėjimas lėmė mokyklų bankrotus. Nykstant mokyklas, kolegijas, universitetus įsteigusiems vienuolynams bei jų verslams, individualistiniams poreikiams nustelbus socialinius, mokyklos tapo nebekuruojamos, o sumažėjus vienuolių – natūraliai neliko mokytojų (Lortz, 1992).

Protestantiškojoje Europos dalyje tendencingai nusususus bažnyčių interjerų puošybą ir nuskurdinus mokyklinį švietimą dėl ideologinio virsmo paskatintos teologijos kaitos savaime susiaurėjo požiūris į asmenybę ir jos profesinį ugdymą, kuris apribotas „profesinio rengimo“ samprata. Reiškėsi aiškus kraštutinis kaip atsvara tradiciniam katalikiškojo mentaliteto nulemtam (kartais pernelyg turtingam) asmenybės sampratos ir architektūros estetizmui.

Apriorinio supimo mentaliteto požiūriu dėl įsigalėjusio pietizmo, pasiekusio ir Klaipėdos kraštą, XVIII a. protestantų religinės giesmės daug kur pakeičia supamąsias lopšines, kurioms buvo būdinga jūrinė tematika ir kurių metu reiškėsi vaikui psichopedagogiškai aktualus jo supimas. Puritoniškasis protestantizmas taip pat eliminavo jūriniais motyvais pasižyminčias liaudies dainas bei pasakas.

Žemės planetoje gyvenančio žmogaus prigimtinis santykis su supimu atskleidžia jo pirmąjį natūralumą, kurį asmenybės raidoje žymi šie ryškesni etapai:

- vaisiaus supimas motinos kūno skysčiuose;
- naujagimio supimas maudyklės vandenyje;
- kūdikio ramnamasis, svaiginamasis, migdomasis sūpavimas laikant jį ant rankų, lopšyje ar vežime;

- savarankiškas vaiko euristinis supimasis sūpuoklėse;
- neišvengiamas profesinio lygmens supimas laive jūrinės profesinės veiklos praktikos ir jūrininko darbo metu;
- mąslus rymojimas supamajame krėsele senatvėje ir t. t.

Jūrų dvasių nuo ankstyvosios vaikystės ugdančios supamosios lopšinės Europos visuomenėje buvo ypač reikšmingos kompleksiniu hodegetiniu požiūriu atliepiančią natūralų asmenybės pašaukimą jūreivystei.

Protestantizmo atneštos puritoniškosios auklėjimo tradicijos darė įtaką profesiniam ugdymui. Remiantis protestantiškojo asketizmo paženklinta etika ir kapitalizmo dvasia (Weber, 2005) išvystoma kapitalizmo kilmės ir teologinė darbo doktrina, kuri, nepaisant kritikos, gali būti laikoma priimtina kaip didelio taupumo ir ekonominio ryšio išvalga, akcentuojant dėmesį technologijoms ir nuvertinant profesinį ugdymą, pasižymintį kūrybos laisve, kultūrine ir pedagogine bei socialine ir psichologine asmenybės raidos bei raiškos verte.

Protestantiškose šalyse padidėjus socialinei atskirčiai, visuomeninė atsakomybė redukuota iki individualistinės laimės, kuklumo, didelio taupumo. Daugiau pradėjo reikštis indiferentizmas, o išryškėjus religiniam individualizmui – suicidinės tendencijos (Durkheim, 2002).

Kalvinizmo pradininkas Bažnyčios reformatorius po M. Liuterio (*Luther*) J. Kalvinas įvedė griežtą dorovės kontrolę viešajame gyvenime (Daugirdas, 2006). Perdėm griežtos gyvensenos propagavimas pagal kalvinizmo (reformatų) tradicijas Olandijoje sukūrė drausminimo priemonę – neužskleisti langų užuolaidomis, kad praeiviai matytų, jog jūrininko žmona ištikimai laukia savo vyro deramai elgdamasi namuose ir apskritai šeima, neturėdama ką slėpti, gyvena teisingai ir kukliai Dievo akivaizdoje.

Reiškiant nepasitikėjimą ir pažeidžiant asmens privatumą Olandijoje formavosi kišimosi į žmonių asmeninį gyvenimą mentalitetas, drauge egocentiškai pabrėžiant savo teisingą gyvenseną kaip sektiną pavyzdį kitiems. Demonstruotas svetingumas, baimintis turto požiūriu išsiskirti iš kitų ir neigiamo pobūdžio apkalbų – akcentuota „aš normalus“ pozicija (Hartlap, 2010). Su kuklia reformatų gyvensena nesiderinančiam turtui XIX a. buvo įvesti mokesčiai.

Artimų griežtos savitarpio kontrolės tendencijų galima pastebėti protestantiškoje Danijoje, kur, gyventojui įsigijus laivą, kaimynai rūpinasi pranešti oficialioms valstybės institucijoms, kad būtų nustatyta, ar įsigyjant laivą disponuota legaliomis lėšomis ir ar sumokėti visi reikalingi mokesčiai.

Įsigalėjus reformatoriškai pasaulėžiūrai ir eliminavus katalikiškąjį – (kat)holistinį arba visybiškąjį – metmenį visuomenės švietimo filosofijoje, kartu buvo prarandama visapusiško jūrininkų rengimo idėja. Tačiau ši idėja kūrybiškų sprendimų reikalaujančioje nestandartinių situacijų ekstremalaus darbo praktikoje labai aktuali, nes būtent nestandartinių situacijų dirbant jūroje nustatoma daugiausia (Лебедев, 2001).

Kita vertus, Šiaurės Vakarų Europos protestantiškų šalių jūrų verslininkams (kurie mentaliai, pašąmoniniu lygmeniu, tarsi jausdamiesi netvirtai ar nevisavertiški, pradėję nuoseklų ideologinį europinį tęstinumą, grįstą katalikiškąja tradicija – sukcesija) neretai būdinga tam tikra psichologinė kompensacija, ypač psichologinė projekcija, šiais laikais pasireiškianti nevisavertiškumu grįsta arogancija bei rigoristine morale.

Pastebimas siekis mentaliteto lygmeniu globaliu mastu vykdyti savo (a)teistinę misiją – mokyti kitus, tarytum „prastesnius“, ypač Rytų europiečius, pavyzdžiui, kaip dirbti, ko ir kaip mokyti profesinio jūrininkų tapsmo procesuose. Minėtą mentalinį-vertybinį nevisavertiškumą iš dalies rodo pastangų tendencija kviesti sukcesiją išlaikiusių katalikų vyskupą dalyvauti šventinant protestantų dvasininkus, kai vienas iš latentinių motyvų – prisiliesti prie judeokrikščionybės sakralinių ištakų, apeigose bendradarbiaujant su nuoseklią sukcesiją išlaikiusiu svečiu.

Apskritai olandiškojo kalvinizmo mentalinėje tradicijoje intensyviai formavosi „teisiųjų misijos“ socialinė savivoka bei „mes žinome geriau“ mentalitetas, skatinantis tobulinti pasaulį ryžtingai ir įkyriai mokant tarytum predestinatyviai „sugedusią žmoniją“ (*Calvin und die Niederlande*, 2009).

Kalvinistinis požiūris į absoliutinę predestinaciją, menkinant asmenybės aktyvumo iniciatyvas kaip savivertės raišką, iškėlė klausimą, ar įmanoma nuspėti Dievo pasirinkimą. Skelbiant, jog žmogus išteisinamas ne dėl darbų, o dėl tikėjimo, vis dėlto iš baimės būti pasmerktiems manyta, kad esminė išsigelbėti galinčio žmogaus galimybė – visų jėgų ir pastangų skyrimas darbui. Visas protestanto gyvenimas pasižymėjo religiniu *cecho mentalitetu*.

Viena vertus, tai siejosi su karjeros sėkme ir verslumu, kuriuo naujaisiais laikais ypač pasižymėjo Olandija, Šveicarija, Anglija, Škotija ir JAV, kur dėl kalvinizmo įtakos kilo žymieji Harvardo, Prinstono (*Princeton*), Jeilio (*Yale*) universitetai (Krupenkaitė, 2009).

Tačiau, kita vertus, skirtingai nei katalikiški, pavyzdžiui, kai kurie Italijos pietiniai regionai (kur skurdas neretai pateisinamas tingėjimu), protestantiška-kalvinistinė Europos dalis naujaisiais laikais išryškino kitą kraštutinumą – intensyvų, labai atkaklų, padidinto tempo darbą, ypač atsižvelgiant į šiaurietišką žmogaus būdą.

Nykstant asmenybės visybiškumo, profesinio pašaukimo kaip meilės darbui akcentams, kilo egocentrinės meilės savo išganymui tendencija. Tai susiaurino ir apribojo profesinį pašaukimą, kūrybinį pasitenkinimą darbo procesu ir natūralų džiaugsmą bei pasididžiavimą pasiektais rezultatais. Daugiau dėmesio ideologiškai kreipiant į formą, o ne į visuminį vertybinį turinį, dezintegruojama žmogaus darbinė raiška, menkinamas asmenybės vertingumas.

Gyvenimo džiaugsmo minimalizmas, skubėjimas ir noras suspėti atlikti kuo daugiau darbų gyvenime, kilnų darbą pavertė kone vergiška pareiga, susijusia su padidintu stresu, per dideliu nuovargiu, nepakankamu poilsiu ir nerimu dėl kalvinistiškai determinuotos išganymo galimybės, kai žmogui apskritai neįmanoma jaustis tikram skelbiamų pomirtninio gyvenimo teologinių vizijų požiūriu. Draudimas dykinėti, poilsį redukavus iki

dykinėjimo sampratos, kalvinistus privertė iš laivybos gautą pelną investuoti į gamybą (Braunstein ir Phan, 2001).

Be to, moralizuojančio mokymo bei auklėjimo situacijose pastebėta, kad įsigalėjus protestantizmui teistinės pasaulėžiūros sociumuose ilgainiui pradeda formotis ateistinis moralizmas, ypač palietęs postprotestantiškąją Vakarų civilizaciją. Nors ne visada atvirai, tačiau dažnai reiškiasi tolerancija pridengtas moralinis postprotestantiškųjų šalių rigoristinis-indiferentiškasis mentalitetas kitų atžvilgiu.

Žinoma, ir vieniems, ir kitiems tobulėti tam tikrose srityse aktualu visada. Tačiau problema ta, kad kitus mokoma ne plėsti savo profesinį susivokimą, o siaurinti negilinant. Natūralu, kad būsimam jūrininkui, studijuojančiam ne darbo biržos kursuose, o aukštojoje mokykloje, aktualu savo profesinį supratimą plėsti ir gilinti ideologijos, pasaulėžiūros, etikos, apskritai plačiu socioekonominiu bei kultūriniu požiūriu, kaip numatyta Europos aukštojo mokslo direktyvose.

Galima manyti, kad pasitaikantis Šiaurės Vakarų Europos jūrininkų bei jūrų verslo atstovų *a priori* neigiamas nusiteikimas prieš Rytų europiečių jūrininkus gali rodyti užslėptą nepasitenkinimą dėl geresnio pastarųjų išsilavinimo (tai vienas iš faktorių, lėmusių kompiliacinę mokslininkų mobilumo politiką, kurios modernus precedentas – pokario Japonija, sudariusi puikias sąlygas pasaulio mokslininkų vizitams) ar apskritai stereotipais grįstą mentalinį provincializmą. Palyginti neseniai būtent dėl Rytų europiečių požiūrio į aukštojo mokslo profesinę reikšmę ir jūrininko asmenybės vertę laivuose kūrėsi kultūrinis-intelektualinis klimatas, jūrininkai laivuose turėjo ne tik sporto salę, bet ir biblioteką, koncertų salę, muzikos instrumentus.

Jūrininko laisvalaikis laive psichoprofilaktiniu požiūriu paprastai būdavo ir šiandien kartais yra skaitymas, dienoraščio, poezijos rašymas, muzikavimas, tapyba, fotografija (asmenybės vaizduotės, higienos požiūriu tai aktuali psichoedukacinė atsvara, pavyzdžiui, pornografinėms tendencijoms). Tokio aukšto jūrininkų vidinės ir bendravimo kultūros lygio laivų įgulose protestantiškųjų Europos šalių laivynuose nebuvo pasiekta. Nepaisant socialinės atsakomybės reglamento STCW konvencijoje (*Personal Safety & Social Responsibility*, 2001), ksenofobijos ir diskriminacijos tendencijos rasiniu, etniniu, religiniu požiūriu jų laivuose vyrauja iki šiol.

Reformacijos kraštutinumai lėmė, kad tapatinantis su pasirinkta jūrininko profesija jūrinio mentaliteto formavimesi mažėja nuoširdi, mylinti asmenybės vertingumo pajauta. Ši žmogaus savo asmenybės vertingumo jausmo kaita protestantiškoje visuomenėje atsispindėjo veikiau principiniame, o ne nuoširdžiai kuriančiame darbštume; perdėtame taupume, asmenybinės kuklumo raiškos demonstravime.

Technologinio ugdymo probleminė linija

Ekonomizmo tendencijas (kai, nepaisant pedagoginės psichologijos dėsnų, ugdymo rezultato bandoma siekti taikant gamyklinius kriterijus – skubiai ir mažiausiomis sąnaudomis) sustiprino sekuliarusis technokratizmas, pasireiškiantis primityviojo asmenybės sudaiktinimo bei išnaudojimo požymiais bihevioristinės psichologijos dvasia. Šis reiškinys aiškiai demonstruoja, kad švietimo sistema nepasitikima. Profesinio lygmens jūrinis mentalitetas naujaisiais laikais daug kur tampa pernelyg apribotas, dominuojant padidintam darbiniam stresui, psichoemocinei įtampai ir dėl jos kilusioms ligoms.

Neurobiologų, psichiatrų, edukologų moksliniai tyrimai ir praktinė patirtis rodo, kad technologinis – standartizuotas – kompiuterizuotas ugdymas skurdina vaizduotę, mažina kūrybiškumą, originalumą, pablogina regėjimą, susikaupimą, slopina pastabumą, kritinį mąstymą, gebėjimą skirti spalvas, menkina socializacijos kompetencijas (Spitzer, 2005; Sicking, 2008). Įpratus pasitikėti paviršutiniškumu, nebemokama bendrauti su žmogumi.

Tiesioginis santykis su profesionalaus ugdytojo asmenybe analitiniam ugdytinio gilinimuisi sukuria reikiamą psichosocialinį klimatą, kuris formalaus švietimo lygmeniu lemia ugdytinio profesinę savivoką bei savikūrą (siekiant greito, bet trumpalaikio efekto vaizdais, neskatinamas ilgiau trunkantis gilinimasis, kuris psichologiniu ir didaktiniu požiūriu dėsningai lemia kognityviąją asmenybės saviraidą).

Tai suvokdami daugelis JAV didžiųjų kompanijų – *Apple, eBay, Google, Yahoo, Hewlett-Packard* – darbuotojų savo vaikus Silicio slėnyje leidžia į mokyklą, kurioje kompiuteriai uždrausti (Richtel, 2011). Daugiausia dėmesio skiriama vaikų ir akademinio jaunimo natūraliam ir patirtiniam – autentiškam – sociokultūriniam gyvenimui.

Švietimo politikos reglamentuojamą ugdytinio santykį su technologijomis dera labai akylai derinti su jo psichofizinės (sveikatos) raidos poreikiais, kai minėti susikaupimo, įsivaizdavimo, kūrybiškumo ir kiti endogeniniai faktoriai yra aktualūs būtent mokymuisi.

Mokslininkai pastebi, kad prie vaizdų pripratę paaugliai ir suaugę žmonės tampa pasyvūs, nekantrūs (kantrybės ugdymasis darbui ekstremaliomis sąlygomis jūroje – labai svarbus), negali papasakoti apie matytą reportažą, užsiimti vaizduotės higiena, puoselėti fizinę ir psichinę sveikatą, o užsiėmimuose dažnai taikant technologijas susilpnėja auklėjimuisi lemtingas asmeninis santykis su lektoriumi (Spitzer, 2005; Sicking, 2008).

Neretai pasitaiko, kad užsiėmimuose motyvuotesni jūreivystės studentai pageidauja „tiesiog padiskutuoti be tų aparatų“. Žinoma, tai daugiau aktualu socialiniams ir humanitariniams mokslams, kuriuos iš dalies studijuoja būsimejieji jūrininkai savo iš esmės technologinėse studijose. Antropologiniu, psichinės sveikatos ir hodegetiniu požiūriu, kuriant žmogiškąjį santykį socialiniuose ir humanitariniuose moksluose, labai svarbu sudaryti tam tikrą kontrastą technologijų studijoms (kurios natūraliai susijusios su ekranu) ir trivialiajai studentų kasdienybei, kuriai būdingas ypač intensyvus santykis su monitoriumi.

Didaktiniu lygmeniu, atsižvelgiant į vaizdai (vizualų) pirmenybę teikiančiųjų dominavimą visuomenėje, minėtą kontrastą tikslinga kurti iš dalies pasitelkiant aiškias ir estetiškas dėstomų idėjų modelių iliustracijas vadovėliuose, dalomojoje medžiagoje, rašomojoje lentoje ir kt. Jūrinės savivokos ir saviraidos požiūriu labai svarbu išstobulinti reflektvyviojo rašymo kompetenciją, kuri labai aktuali dirbant laive toli nuo namų.

Rašymas yra kūryba, kuri egzistenciniu bei psichoterapiniu lygmeniu padeda ugdytis jūrų lyderiui aktualius *dėmesio vadybos* gebėjimus (internetu tinklalapyje skaitant tekstą dėmesys paprastai blaškomas mirgančių vaizdų, įvairios papildomos informacijos), struktūruoti mintis, išlaisvinti ir valdyti emocijas, susiorientuoti, vaizduotėje išgyventi praktinę ir gražią savo būties prasmę, rasti paguodą, gilinti ir brandinti sąveiką su savimi, savo asmenine būtimi, viltingai planuoti pareigas, rekreaciją. Žymiausias lietuvių egzistencialistas prof. J. Girnius savo studentams rekomendavo kasdien užrašyti po eilutę. Rašymas, pavyzdžiui, dienoraštyje, psichologiškai stabilizuoja neišvengiamai patiriant sunkumų dirbant jūroje, bendraujant su įgulos nariais.

Šiame kontekste psichoedukaciniu požiūriu pastebimas problemiškas santykis tarp dviejų fundamentalių Bolonijos proceso idėjų:

- mokyti(s) taikant naujas technologijas;
- ugdyti(s) kritinį, kūrybišką mąstymą (*Europos Parlamento rezoliucija <...>*, 2012).

Technologijoms būdinga šablonas, standartas (kompiuterizuoti procesai, vadinamosios „atsitiktinės atrankos“ vyksta taip, kaip yra užprogramuotos), o moksliskai pagrįstas švietimo poreikis reikalauja kritinį mąstymą ugdyti orientuojantis būtent į nestandartinio – individualaus, inovatyvaus, atsakingo mąstymo gebėjimus. Pačiame Bolonijos procese reikalaujama atsižvelgti į studentų poreikių įvairovę.

Todėl natūralu, kad Bolonijos procesą skirtingai vertinančių mokslininkų publikacijose keliami studentų socialinės atskirties, mokymosi prasmės, gebėjimo kūrybiškai susiorientuoti nestandartinėje situacijoje darbe ir kiti probleminiai klausimai, kurie beveik eliminuoti iš studijų proceso (*Professoren-Protest gegen 10 Jahre „Bologna-Prozess“*, 2009; Duoblienė, 2010; *Kann E-Learning Bologna retten*, 2010 ir kt.). Parengtos vertingos mokslinės studijos, nagrinėjančios *Homo informaticus* situaciją kultūroje, studentų protestus, techniką kaip nuasmeninančią politinę ideologiją, su žmogaus galia ir atsakomybe susijusį neišvengiamą technologijų prigimties ambivalentiškumą (Habermas, 1971; Girnius, 1998; Šaulauskas, 1999; Barevičiūtė, 2009).

Straipsnio autoriaus tyrimų duomenimis, analizuodami simuliacinį rengimą jūreivystės studentai dažnai nurodo, kad dirbant su simulatoriumi neugdama atsakomybė, nes „suklydus nieko nenutinka“, o profesinės praktikos lygmeniu būsimi jūrininkai mokomi plaukiant nenustoti dairytis aplinkui ir tik po to pasikliauti laivo vairinės prietaisais, kurių rodmenys visada šiek tiek vėluoja (Astikas, 2012).

Mokymosi prasmės lygmeniu Lietuvos aukštojoje jūreivystės mokykloje nuosekliai taikomas klasikinę (vertybinę-patirtinę) ir modernią (simuliacinę) ugdymo(si) paradigmas apimantis kompleksinis požiūris į jūrininkų rengimą, teikiant prielaidas studentams išsi-

ugdyti reikiamas visybiškas (asmenines, t. y. vertybines, psichosocialines ir specializuotas) profesines kompetencijas, pasiekti nustatytus aukštųjų jūreivystės studijų rezultatus.

Šiuolaikinis jūrų ekonomizmas pasižymi greitos krovos technologijomis, laivų įgulų narių skaičiaus mažėjimu ir labai ribotomis galimybėmis išlipti į krantą, sutrumpėjus laivo buvimo uoste laikui. Paprastai jūrininkui tenka nuolat būti laive. Todėl investicijos į antropologiškai pagrįstas jūrininko asmenybės psichosocialinės profesinės raidos sąlygas lemia jo tikrosios lyderystės kompetenciją ir kartu yra dalinė jūroje pasitaikančių didesnių konfliktų, sąmoningo žalojimo, savižudybių prevencija. Taigi profesinis jūrinis mentalitetas turi būti papildytas psichosocialinės paramos galimybėmis.

Jūrinio mentaliteto ugdymas aukštojo mokslo kontekste

Remiantis aukštojo mokslo direktyvomis organizuojamas jūrininkų ugdymas (arba rengimas plačiąja prasme) aprėpia mokymą, lavinimą, auklėjimą, analizuoja Europos aukštojo mokslo direktyvų ir Tarptautinės jūrų organizacijos Jūrininkų rengimo, atestavimo, budėjimo normų konvencijos santykį bei kompetencijas, Europos aukštojo mokslo bendrąsias direktyvas, technologinio jūrininkų rengimo kaip kūrybiškumo ugdymo, konstruktyviosios jūrininko meilės sau profesinius privalumus.

Darbo biržos, jūrinių kompanijų ir neaukštųjų mokyklų organizuojamiems jūrininkų rengimo kursams pakanka būtinų minimalių reikalavimų (kaip jūrininkams elgtis laivuose), teikiamų Tarptautinės jūrų organizacijos Jūrininkų rengimo, atestavimo, budėjimo normų konvencijoje (STCW Manila <...>, 2011). Tačiau platesnio jūrinio mentaliteto bei visapusiškai išsilavinusius lyderius, ypač vadovaujamosios grandies laivo pareigūnus – jūrų elitą, – šiais laikais reikalaujama rengti aukštosiose mokyklose. Profesinis rengimas ES aukštojo mokslo sistemoje pirmiausia strategiškai grindžiamas Europos aukštojo mokslo dokumentais.

Kitai variant, jūrininkų rengimas aukštojoje mokykloje reglamentuojamas universalumu pasižyminčių (visuomenės kultūrai ir besikeičiančiai darbo rinkai aktualių) asmenybės bendrųjų ir specialiųjų – dalykinių kompetencijų ugdymo požiūriu, kuris išreikštas Europos aukštojo mokslo direktyvose ir kurio kontekste specializuoto jūrininkų rengimo lygmeniu esmingai ir integraliai orientuojamasi į Tarptautinės jūrų organizacijos STCW konvencijos nuostatas. Tarptautinė jūrų organizacija yra specializuota agentūra Jungtinių Tautų Organizacijoje – vienintelėje pasaulyje tarpvalstybinėje politinėje institucijoje, kuri aktyviai veikia šiomis kryptimis:

- palaikant taiką pasaulyje,
- užtikrinant žmonių ir tautų teises,
- palaikant kolektyvinį saugumą,
- globaliai rūpinantis gamtos apsauga,
- palaikant materialiojo ir nematerialiojo paveldo kultūrą.

Europos aukštojo mokslo svarbiausi Bolonijos proceso dokumentai (2010) nurodo, jog darbo rinkoje didėjant aukštesnės kvalifikacijos ir perkeliamųjų gebėjimų (žinių, požiūrių, vertybių, savybių, reikalingų bet kuriai žmogaus veiklai ir nuolatiniam profesiniam tobulėjimui) poreikiui, aukštasis mokslas ir studijos aukštojoje mokykloje atlieka ypatingos svarbos funkcijas:

- padeda ugdytis besikeičiančiai darbo rinkai reikalingus gebėjimus;
- įgalina tapti aktyviais, kūrybingais ir atsakingais piliečiais;
- praturtina individus bei visuomenę gausiomis įvairiomis kultūrinėmis ir mokslinėmis vertybėmis;
- formuoja karjeros ir asmeninio tobulėjimo kompetencijas (*Svarbiausi Bolonijos proceso dokumentai*, 2010).

1997 m. Lisabonos konvencijos preambulėje europiečio asmenybės vertingumo požiūriu skelbiama, kad aukštasis mokslas, kaip priemonė siekti žinių ir jas tobulinti, yra:

- išskirtinis individo bei visuomenės kultūrinis ir mokslinis turtas;
- svarbus veiksnys remiant taiką, savitarpio supratimą ir toleranciją, kuriant tautų ir valstybių tarpusavio pasitikėjimą;
- Europos kultūrinės, socialinės, politinės, filosofinės, religinės bei ekonominės įvairovės kaip išskirtinio turto, kuris turi būti deramai gerbiamas, raiška Europos regiono švietimo sistemų įvairovėje (*Kvalifikacijų, susijusių su aukštuoju mokslu <...>*, 1997).

Bolonijos proceso 2003 m. Berlyno komunikate raginama išsaugoti nuo įvairių tradicijų paveldo priklausanti Europos kultūros turtingumą ir kalbinį įvairumą, stiprinti inovacijų potencialą, socialinę bei ekonominę plėtrą (*Europos aukštojo mokslo <...>*, 2003).

Dokumentuose išreikštų kilnių nuostatų privalu laikytis jūrininkų rengimo kasdienybėje, jei jie rengiami aukštojoje mokykloje, kuri *ex professo* būsimiems jūrininkams pirmiausia sudaro sąlygas ugdytis Europos aukštojo mokslo direktyvose nurodytas bendro pobūdžio intelektualines bei sociokultūrinės kompetencijas, kurių iš esmės siekiama studijuojant bendruosius aukštojo lavinimo dalykus, stimuliuojančius gilesnį jūrinį mentalitetą ir leidžiančius besikeičiančiomis gyvenimo ir darbo sąlygomis į specializuotą – technologinį rengimą pažvelgti platesniu kultūriniu, socioekonominiu diapazonu.

Apskritai kaip asmenybės formavimosi dalis technologinis rengimas filosofiniu požiūriu pirmiausia yra kūrybiškumo ugdymas. Žodis „technika“ etimologiškai reiškia meną (gr. τεχνικός – meniškas) plačiau šio žodžio prasme. Technikas, technologas yra menininkas, kūrėjas. Tai ne vien kalbinė klasika, bet ir natūralios ugdomosios dermės įprasminimas, nes kurti, tobulinti, atlikti darbą tinkamai, išradingai ir lanksčiai prisitaikant prie besikeičiančių sąlygų yra didelis praktinis (taikomasis) menas. Nepaisant pasitaikančių nesėkmių, šio meno dera mokytis išsilaisvinus iš išankstinių jūrininko asmenybei suklestėti ir patirti gyvenimo džiaugsmą trukdančių nuostatų bei prietarų.

Teigiama, kad gera jūrinė praktika – tai menas valdyti laivą. Jūrininkai taip pamilsta savo darbą, kad būdami technologais natūraliai gali siūlyti jūrų techniką patobulinti. Technikos veiksmingumui didinti ekstremaliose situacijose dažnai reiškiasi jūrininkų

technologinis išradingumas (Šileris, 2007; Cubasch, 2008). Kūrybingi jūrininkai savo technologinius išradimus, patobulinimus gali patentuoti, tapti mokslininkais. Laivybos technologijų patentavimo procesai jūrinėse valstybėse IX–XX a. buvo ypač rezultatyvūs (*European Patent Office*, 2011; *History of patents*, 2012).

Mokantis mylėti savo darbą bei jūrininko profesiją, tiksliau tariant, konstruktyviai mylėti save pasirinktoje gyvensenoje, įgyjama profesinių privalumų:

- realizuojamas integralus asmenybės ugdymas(is), atsižvelgiant į amžiaus tarpusnį bei profesinės karjeros sąlygas;
- darbe ne taip greitai fiziškai ir psichiškai pavargstama, dirbama kokybiškiau, padaroma mažiau klaidų, pasiekiami geresnių darbo rezultatų;
- džiaugsmas patiriamas ne tik darbą atlikus, bet ir darbo procese išgyvenama pasitenkinimo momentų;
- patiriant profesinių sunkumų gebama tinkamai atsiriboti (iš šalies pažvelgiant į susiklosčiusią situaciją), mentaliai virš jų transcenduoti, neprarandant svarbiausio veiklos orientyro bei gyvenimo prasmės apskritai;
- asmenybėje visa tai autorefleksyviai skleidžiasi kaip jūrininko pašaukimo ugdymosi vertė.

Aktualu ugdyti visą žmogų jūrinei profesijai, nes darbe dalyvauja visas žmogus, t. y. visomis – fizinėmis, psichinėmis, dvasinėmis – savo galiomis. Tai visybišką mentalitetą, visas asmenybės galias plėtojantis ugdymas. Tačiau Europos aukštojo mokslo reglamentai ne visur ir ne visada gali būti įgyvendinti, ypač po didžiojo ideologinio virsmo XVI a. Europoje ir dėl jo susiformavusių siauresnio požiūrio į asmenybę, jūrinį mentalitetą bei jūrininkų ugdymą tradicijų.

Išvados

1. Aptarus socialinio virsmo ideologinę problematiką bei charakterizavus technologinio ugdymo probleminę liniją, galima teigti, kad teologinės protestantų technokratizmo bei ekonomizmo tendencijos, paskatinusios naujųjų laikų jūrinės civilizacijos plėtrą, mentaliniu lygmeniu nusmukdė personalistinę visuomenės kultūrą, kurią bandoma psichologiškai kompensuoti akcentuojant jūrininkų rengimo technologinio modernizavimo pažangą, ignoruojant vertybinį požiūrį į jūrininko asmenybės saviraidos potencialą visybiško jūrinio mentaliteto ugdymo lygmeniu.

2. Atskleidus jūrininkų ugdymo idėjas aukštojo mokslo kontekste, galima formuluoti tezę, kad Europos aukštojo mokslo direktyvų ir Tarptautinės jūrų organizacijos Jūrininkų rengimo, atestavimo, budėjimo normų konvencijos darnos pobūdis bei poreikis yra pakankamai pagrįstas ontologiškai ir antropologiškai, išreikšta jūrinio mentaliteto formavimuisi aktuali jūrininko žmogiškųjų bei dalykinių kompetencijų vertybinės darnos esmė bei praktinė edukacinė siekiamybė.

Literatūra

- Astikas, E. (2012). *Mačiau žaliąjį spindulį. Jūrų kapitono užrašai*. Klaipėda: Lietuvos marinistikos žurnalistų klubas „Marinus“.
- Barevičiūtė, J. (2009). Juozo Girniaus technikos sampratos aktualumas šiuolaikinės kultūros filosofijos diskurse. *Filosofija. Sociologija*, 20(3), 190–197.
- Beresnevičius, G. (2002). *Ant laiko ašmenų*. Vilnius: Aidai.
- Braunstein, J. F. ir Phan, B. (2001). *Visuotinės kultūros istorija*. Vilnius: Kronta.
- Calvin und die Niederlande*. (2009). Prieiga per internetą: <http://www.drs.ch>.
- Corbin, A. (1994). *Meereslust. Das Abendland und die Entdeckung der Küste*. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch.
- Cubasch, A. (2008). *Seefrauengarn-Geschichten von meinen Reisen als Schiffsfunkerin*. Prieiga per internetą: <http://www.cubasch.net>.
- Daugirdas, K. (2006). Kalvinas Jonas. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, 9. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 244–245.
- Duoblienė, L. (2010). Švietimo politika ir globalizacija: nacionaliniai ir supranacionaliniai ypatumai. *Acta paedagogica Vilnensia*, 25, 69–84.
- Durkheim, E. (2002). *Savižudybė. Sociologinis etiudas*. Vilnius: Pradai.
- European Patent Office*. (2011). Prieiga per internetą: <http://www.epo.org/index.html>.
- Europos aukštojo mokslo ir studijų erdvės įgyvendinimas. Bolonijos procesas*. (2003). Prieiga per internetą: www.kvc.cr.vu.lt.
- Europos Parlamento rezoliucija dėl Europos institucijų įnašo į Bolonijos proceso konsolidaciją ir pažangą*. (2012). Prieiga per internetą: <http://www.europarl.europa.eu>.
- Girnius, J. (1998). *Žmogaus problema technikos amžiuje*. Vilnius: Aidai.
- Habermas, J. (1971). *Technology and Science as 'Ideology'. Toward a Rational Society: Student Protest, Science and Politics*. Boston: Beacon Press, 81–121.
- Hartlap, D. (2010). *Warum haben die Niederländer oft keine Gardinen vor den Fenstern, Herr Oldenburg?* Prieiga per internetą: <http://www.prisma.de>.
- History of patents. Intellectual Property Office*. (2012). Prieiga per internetą: <http://www.ipo.gov.uk>.
- Jovaiša, L. (2001). *Ugdymo mokslas ir praktika*. Vilnius: Agora.
- Kann E-Learning Bologna retten? Zeitschrift für E-Learning: Lernkultur und Bildungstechnologie*. (2010). Prieiga per internetą: <http://www.e-learning-zeitschrift.org>.
- Kaufmann, J. C. (2006). *Frauenkörper – Männerblicke. Soziologie des Oben-ohne*. Konstanz: UVK Verlagsgesellschaft.
- Krupenkaitė, R. (2009). Jonas Kalvinas – kapitalizmo tėvas. Iš *Lietuvos evangelikų reformatų bažnyčia*. Prieiga per internetą: <http://www.ref.lt>.
- Kvalifikacijų, susijusių su aukštuoju mokslu, pripažinimo Europos regione konvencija*. (1997). Prieiga per internetą: <http://www.skvc.lt>.
- Lileikis, S. (2011). *Kultūrinės ir psichosocialinės jūrinės edukacijos metodologiniai metmenys*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.

- Lileikis, S. (2015). *Jūrinės savivokos formavimosi kontūrai: asmenybės vertingumo linkmė*. Klaipėda: Lietuvos aukštoji jūreivystės mokykla.
- Lortz, J. (1992). *Die Reformation in Deutschland*. Freiburg: Herder Verlag.
- Personal Safety & Social Responsibility. A video training program based on S. T. C. W. requirements*. (2001). Seattle: John Sabella & Associates, INC.
- Professoren-Protest gegen 10 Jahre "Bologna-Prozess"*. (2009). Prieiga per internetą: <http://www.heise.de>.
- Pukelis, K. ir Pileičikienė, N. (2012). Paradigmų kaita aukštajame moksle: Kur link? *Pedagogika*, 107, 117–124.
- Richtel, M. (2011). *A Silicon Valley School That Doesn't Compute*. Prieiga per internetą: <http://www.nytimes.com>.
- Schmid-Höhne, F. (2006). *Die Meere in uns. Eine psychologische Untersuchung über das Meer als Bedeutungsraum*. Herbolzheim: Centaurus Verlag.
- Sicking, P. (2008). *Leben ohne Fernsehen. Eine qualitative Nichtfernseherstudie*. Wiesbaden: Deutscher Universitätsverlag.
- Spitzer, M. (2005). *Vorsicht Bildschirm! Elektronische Medien, Gehirnentwicklung, Gesundheit und Gesellschaft*. Stuttgart: Ernst Klett Verlag.
- STCW Manila seafarer training amendments enter into force on 1 January 2012. (2011). *International Maritime Organization*. Prieiga per internetą: <http://www.imo.org>.
- Svarbiausi Bolonijos proceso dokumentai*. (2010). Vilnius: LR švietimo ir mokslo ministerija.
- Šaulauskas, M. P. (1999). *Homo informaticus apžavas: du prietarai, trys svajos*. Prieiga per internetą: <http://www.leidykla.vu.lt>.
- Šileris, S. (2007). *Kodėl anksti pražyla kapitonai*. Klaipėda: „Eglės“ leidykla.
- Tenzer, E. (2007). *Einfach schweben. Wie das Meer den Menschen glücklich macht*. Hamburg: Marebuchverlag.
- Weber, M. (2005). *Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus*. Landsberg: Beltz Athenäum.
- Žaromskis, R. (2001). Jūrinis mentalitetas kaip visuomenės geografinio ugdymo dalis. Iš *Geografija Lietuvoje*. Vilnius: Geografijos institutas, 52–61.
- Лебедев, В. И. (2001). *Экстремальная психология. Психическая деятельность в технических и экологически замкнутых системах*. Москва: Юнити-дана.

Social Transformation in Europe in the New Times Regarding the Development of the Maritime Mentality in the Society

Saulius Lileikis

Lithuanian Maritime Academy, I. Kanto St. 7, LT-92123 Klaipėda, Lithuania, s.lileikis@lajm.lt

Summary

Abstract. The development of the maritime mentality in the society in the maritime state is characterized by the historical tradition. The educational development of the maritime mentality, partially related to Lithuania, is not consistent from the European point of view. The European and Lithuanian maritime sciences are not characterized by the social researches of the maritime mentality.

The maritime mentality is a cogitation and life style, related to the sea, and a deep social feeling based on the historical tradition, customs culture and development of the conscious vocational decisions transferred from generation to generation. This development depends on the globally ideological transformations, cultural leaps and decline of the society.

A special social transformation in Europe was spread along with the Protestantism in 16–17th centuries that has affected the ideological and technological direction of the new times. Protestantism has affected the nowadays tendencies of the higher education development in Europe. The scientific problem, by connecting the relevant ideological, technologic and educational moments of the maritime mentality, is not investigated usually. The leadership is more investigated in the social sciences related to the sea. However, the researches of the leadership are rarely connected to the valuable education of the integral personality who is psycho-socially and vocationally enriched.

The ideological and social influences of the protestant mentality are globally investigated (Lortz, 1992; Braunstein, Phan, 2001; Durkheim, 2002; Weber, 2005; Daugirdas, 2006, etc.). The development of the maritime mentality in the society of the new times is not critically investigated in regard to the technology and policy of the higher education. The maritime mentality and social transformations of its development are not secondary ones. The sea might be as a social ideology and some natural indicator of the social approach, e.g., like a place of the philosophy in the higher education.

We can find a lot of researches of the technological influence, of its educational evaluation and problems of the higher education (Habermas, 1971; Girnius, 1998; Šaulauskas, 1999; Spitzer, 2005; Sicking, 2008; Duoblienė, 2010; Pukelis & Pileičikienė, 2012, etc.).

There are a few complex researches of the maritime mentality of the society. We can find some scientific issues of the historical, sociological, mythological, geographical and pedagogical

researches (Corbin, 1994; Žaromskis, 2001; Beresnevičius, 2002; Kaufmann, 2006; Schmid-Höhne, 2006; Tenzer, 2007; Lileikis, 2011, 2015). It is appropriate to discuss the moments of the social transformation in the new times, the mental relationship to the sea of the European protestant societies, the social education, technologies and preparation of seafarers.

The ideological problem of the social transformation is analyzed in the paper. The problematical line of the technological development is characterized. The ideas of the seafarers' preparation in the higher education are revealed. The main methods such as analysis, comparison, heuristic analysis, interpretation and synthesis were used in the theoretical, retrospective and descriptive research. The universal development of the personality is a methodological principle of the research. It bases upon the conception of the integral personality by developing the maritime mentality and by internalizing the maritime culture recognized historically.

Theological tendencies of the protestant technocratism and economism have promoted the development of the maritime civilization in the new times but reduced the personalistic culture at the mental level of the society. Technological modernization of the seafarers' preparation is as a psychological compensation by ignoring the valuable approach to the potential of the seafarer's personal self-development regarding the development of the universal maritime mentality.

The combination between the directions of the European higher education and STCW Convention of the International Maritime Organization is based ontologically and anthropologically. The practical educational aspiration and valuable harmony of seafarers' human and professional competencies are relevant and revealed for the improvement of the maritime mentality.

Keywords: *maritime mentality, new times, ideology, technology, higher education.*

Įteikta / Received 2016-01-25
Priimta / Accepted 2016-04-14